

SOCKENALLMÄNNINGEN HÄLLEMON.

I Stora Åby socken, vid vägen upp mot Boet, äger Västra Tollstad en sockenallmäning, Hällemon. Vad denna skogspark betytt genom tiderna för den skoglösa socken, förstår den Västra Tollstadsbonden, som den dag som är, vart annat år får sig tilldelat 6 kbm. för varje hemman. Enligt den muntliga traditionen är skogsområdet skänkt av en änka en gång i tiden till de skoglösa socknarna Heda och Västra Tollstad. Det måste i så fall varit för mycket länge sedan. När Olof i Storery och Måns i Månsabola år 1671 bestred Västra Tollstad och Heda rätt till skogsområdet, fanns inga gåvohandlingar eller dygt att visa. Istället framkallades vid tinget två gamla "oberyktade män", åttioåttioåriga nämndemannen Lars Torkilsson i Jettingstad samt åttioåringen Måns i Råby, "ännu bofasta män och vid sitt goda rätts förstånd". Dessa båda åldermän gick ed på, att Tollstad och Heda socknars innehavare och det av Åby socken (som ingen skog hade) sedan urminnes tider brukat hämta sin "hustarf; Tyre – Wed – Timber – Stör – Gärdesfång – Löfgörning" m.m. ur en skogspark, vara ungefärliga gränser angavs sålunda: "Ofvan St. Korset åt Månsabola – sedan åt Stora kärr och Hällemongård utmed Kvarneryd ägor till Skramle = Bro och Knäppery därifrån åt Stoery som är runtomkring Stora Kärr, och åt Stora Korset igen". På detta fick Heda och V, Tollstad sina första papper på området i fråga. För granngårdarna förblev emellertid skogsparken en nagel i ögat. År 1728 gjordes ett nytt misslyckat försök att få bort slättsocknarna från Stora Åby socknarna. Och 1773 satte grannhemmanen Alboryd, Knäpperyd, Stoeryd, Månsabola och Bro in ett gemensamt angrep och satte Heda och Västra Tollstad rätt till Hällemon i strid. Men hundraåriga "dokumenter" bevisade socknarnas rätt, heter det. Dessa dokument är tydligen från 1671 och 1728 i laga kraft vunna domarna. I slutet av 1700 – talet delades allmanningen sockenvis mellan Heda, Västra Tollstad och de skoglösa Stora Åbygårdarna. Det hade föregåtts en del misshälligheter mellan socknarna. År 1773 ville Västra Tollstad utestänga alla Hedabor, som bodde öster om Disevidån, från rätt i allmanningen (dessa gårdar hade egen skog). Samtidigt anklagades Tollstadsborna för att; utan samrådan med Heda, redan ha angripit skogen till 8 lass per hemman. År 1797 sökte man tingsförbud på Hällemon hos häradsrätten. Samma år avsattes en skogvaktare, Carl Svensson, för försummelse. Man beslöt nu också att parken skulle besiktigas två gånger årligen, vår och höst, av tvenne socknemän. Beträffande utdelningen så bestämdes den för detta år till fyra lass per hemman, som skulle utsynas av två opartiska, utsocknes män. Åtskilliga gånger har man fått gå till tings med inkräktare. Det var framförallt granngårdarna, som genom lövtäckt, skogsaverkan, betessläppning, m. m. fortfarande nonchalerade Tollstadsböndernas rätt. Naturligtvis bidrog också de kaotiska gränserna till konflikterna. Från år 1809 omtalas ett säreget fall. Skogvaktaren i Heda Hällemon blir då stämmd till tinget för att ha skalat åtta granar på Västra Tollstads område. Och 1823 instämde Olofsson i Alboryd, för att han helt enkelt ingärdat en del av området. Självaste nämndemannen, Gustaf Lagerlöv i Hästholmen, koms en gång på med att ha tillgripit två lass ur Hällemoen. Han erkände inför sockenstämman och erbjöd sig gottgöra med tio riksdaler till kyrkokassan, om han slapp åtal, vilket sockenborna gick med på. Förutom den årliga hemmanstilldelningen användes timmer ur sockenallmanningen till alla möjliga ändamål. Reparationer och byggen vid prästgården, sockenstugan, fattigstugan m. m. – till det togs alltid virke i Hällemoen. Innan brandstodsföreningens tillkomst var det också vanligt att ge, den vid eldsvåda drabbade, tilldelning i sockenallmanningen. Den av myndigheterna påbjudan saltpetersjudningen, skulle också varit svårt för en slätsocken att genomföra, utan någon skogstillgång – ett förhållande, som också påpekades för myndigheterna från

Västra Tollstadhall. Hällemon blev på detta sätt, jämte sockenmagasinet, socknens största ekonomiska tillgång. Beträffande hemmanstilldelningen så var den i början av 1800 – talet fyra lans per hemman (då gällde det att ha kraftiga oxar). Längre fram övergick man till att avverka i ½ tunnland årligen och dela upp det på hemmanen i socknen. År 1886 avverkade man föresten två tunnland. Eftersom detta system väl i längden inte var så lyckat, övergick man till utstämpling i kubikfot. År 1890 var utstämplingen 200 kbf. och samma utstämpling gällde även 1910. Även i vår tid har försök gjorts att bestrida, inte socknens rätt, men böndernas rätt att ensamma njuta inkomsterna av denna skogspark. Förr, när hemmanen bestred alla socknens utgifter, var det fullt riktigt. Men nu, menade några ickebönder, borde allmänningen istället komma sockenkassan till del, inkomsterna ingå i sockenbudgeten med alla skattesänkning, eller rentav skattefrihet, som följd. Trots stöd av jägmästare Grinndal på Höje gick inte detta att genomföra. Gamla papper visade nämligen klart och tydligt, att det var Västra Tollstad hemmansdelar, som hade rätt till Hällemon och ingen annan.

Haningetorp 1954

Paul Karlsson

Haningetorp 1954.
Paul Karlsson

